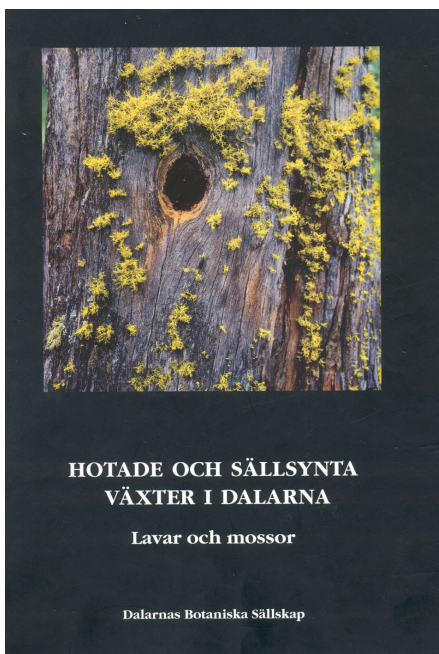

Slutligen några recensioner av boken ”Hotade och Sällsynta Växter i Dalarna – Mossor och lavar” som redaktionen gärna vill återge, dels för att övertyga den ännu inte övertygade om nödvändigheten av att införskaffa boken, dels för att sprida de välformulerade utlåtandena.

Faktaspäckad bok om Dalarnas lavar och mossor (ur Mossornas Vänners tidskrift ”Myrinia”)

Tomas Hallingbäck och Urban Gunnarsson

Boken [...] innehåller väldigt mycket data, fyller mer än 900 sidor och väger hela 2,3 kg! Den behandlar 189 mossarter och 384 lavararter som förekommer i Dalarna och som är naturvårdsintressanta på något vis. Hela 247 av dem presenteras på särskilda artfaktablad med utbredningskartor. Material och slutsatser grundar sig på information om alla kända lokaluppgifter fram till och med 2006. Antalet redovisade växtplatsuppgifter i boken uppgår till cirka 12 500! Boken är en produkt av ett hästarbete på ideell basis och är naturligtvis ett måste för alla de som bor eller exkurerar i Dalarna. De som inte gör det kan ändå ha nytta av alla de ekologiska beskrivningar som boken innehåller och inte minst njuta av alla vackra färgfoton.

Genom hela boken lyser ett starkt naturvårdsengagemang! Ingen mossa eller lav är för liten eller ful för att inte vara värd att skyddas från människans negativa påverkan. Kapitlet om hoten mot skogens arter är

välskrivna och att hotet från dagens skogsbruk har blivit akut är ett av de tydligaste budskapen från boken. Begrepp som skoglig kontinuitet, behov av naturreservat och t ex värdepyramider har i boken en central plats. Hot, konsekvenser och åtgärder för att förhindra arter från att försvinna från Dalarna löper som en röd tråd genom boken. Den stora utdöendeskulden, dvs. den förväntade förlust av populationer som det nuvarande naturbruket kommer att medföra i framtiden pga. framförallt fragmentering och spridningsbegränsningar, tas upp som ett betydelsefullt kommande problem som vi ännu bara sett början på. Till viktiga slutsatser hör att "För att motverka försämringen och utarmningen av lavar och mossor krävs snarast: En utveckling av andra avverkningsmetoder än kalhyggen". Med denna bok som utgångspunkt kan problemen tacklas! Här ges förslag på vad åtgärder som naturvården och skogsbruket tillsammans bör vidta för att rädda mångfalden, men ger även "Tips för kryptogamvårdare". Intressanta jämförelser görs med den ryska taigan och detaljerade exempel på landskapsförändringar är tagna från Ludvika kommun där huvudförfattaren har sitt värv.

För att förstå mångfalden av ekologiska anpassningar presenterar boken många olika typer av livsmiljöer och substrat som i många fall aldrig uppmärksammats inom naturvård och naturskydd. Bokens innehåll är brett och omfångsrikt vilket följande kapitelrubriker belyser: Betydelsen av mossor och lavar på landskapsnivå, Mossornas och lavarnas betydelse för djur och människor, Den biologiska mångfalden, Varför minskar skogsarterna? Vad är skyddat och hur mycket mer skog måste skyddas? Vilken natur är i störst behov av skydd? Hur ska räddningsaktionen gå till? Ekologiska krav, Tillbakagångens ansikte, Hotorsaker och förslag till förbättringar, Kalhyggesbruk, Utebliven branddynamik och stormdynamik, Gödsling, Långvarig utarmning, Vad måste göras? Vattenregleringar, Regional rödlista, Indikatorarter och tips för kryptogamvårdare, Vad kan du göra som ser ett hot mot en lokal för en rödlistad eller sällsynt art? Vad kan du göra som hittar en tidigare okänd lokal för en rödlistad eller sällsynt art? Vad kan du göra som brukar jorden? Vad kan du som brukar skogen göra? Vad kan du göra som redan lärt dig känna igen en del rödlistade arter? Vad kan du göra som vill lära dig mer om indikatorarter? Finns det värdepyramider för Dalarna? och slutligen en sammanfattning av Svensk naturvårdslagstiftning.

Även om boken handlar om både mossor och lavar så är informationen om lavarna betydligt mer omfattande och av högre kvalitet än för mossorna och hänvisningar görs oftast till lavar, sällan mossor. Detta speglar att huvudförfattaren Janolof Hermansson är mer lichenolog än bryolog. Janolofs flitiga fältarbeten i Dalarna gör att kunskapen om Dalarnas lavflora är betydligt bättre än för mossfloran och detta är till största delen Janolof Hermanssons förtjänst! Kunskapsläget för mossorna skulle behöva en rejäl höjning för att komma ifatt lavarna.

Trots snedbalansen så är naturvårdsproblematiken likartad för de båda grupperna och bokens styrka (förutom att vara en katalog över lokaler och data om ekologi) är de väl formulerade avsnitten om naturvård i skogen. Därför är boken viktig inte bara för lichenologer utan även för bryologer och naturvårdare.

Det finns naturligtvis mycket mer att kommentera men vi tycker ansatsen och helheten är mycket bra. Boken har blivit en Naturvårdsbibel för Skogen med Dalarna som exempel och utgör därför en "regional" Floravård i skogsbruket och rekommenderas varmt till alla som värnar om skogens biologiska mångfald långt utanför Dalarnas gränser.

Tung bok om Dalarnas hotade mossor och lavar (Ur Svensk Botanisk Tidskrift)

Lars Arvidsson

Janolof Hermansson är huvudförfattare till boken som omfattar mer än 900 sidor. Medförfattare är Lennart Bratt, Bengt Oldhammer, Tomas Ljung och Rolf Lundqvist – kända namn i Dalarnas naturskyddsarbete. I ett antal allmänna kapitel behandlas kryptogamhistorik, ekologi och substratval, miljöförändringar och hotbilder, värdefulla moss- och lavlokaler i Dalarna, framtidsutsikter med mera.

I den speciella delen redovisas 573 arter, 189 mossor och 384 lavar. Varje art presenteras efter en bestämd mall i artfaktablad, ungefär som i de nationella artfaktaböckerna.

Välbekanta rubriker är: utbredning och status, kännetecken, ekologi, bedömning och hot, erforderliga åtgärder, aktuella växtplatser,

tidigare kända växtplatser samt referenser. Utbredningskartor jämte ett stort antal fotografier i svartvitt och färg illustrerar såväl ovanliga mossor och lavar som exkursionsdeltagare och växtplatser.

De detaljerade ekologiska beskrivningarna är mycket nyttiga för den som inte har artens sökbild helt klar för sig. Viktiga är också de många fotografierna av värdefulla miljöer för mossor och lavar samt de pedagogiska värdepyramiderna. Däremot kan man irritera sig på en rad stavfel och inadvertenser i texten.

Detta torde vara den mest inträngande analys av de hotade mossorna och lavarna som gjorts i en region i Sverige. Ett unikt tidsdokument och en skakande larmrapport. Det är en oerhörd mängd data som presenteras. Framställningen grundas på alla kända lokaluppgifter för de aktuella arterna som finns tillgängliga i litteratur, herbarier och inventeringar från 1700-talet fram till 2006. Och ibland dignar man under all information. Det är till exempel 28 sidor lokaluppgifter för violettgrå tagellav och 23 sidor dito för lunglav. Sådan information hade man kanske kunnat lämna på en CD eller meddelat på något annat sätt. Men man kan också vända på resonemanget och säga att just det förhållandet att alla kända lokaler finns med i boken gör den särskilt användbar.

En genomgående tendens i boken är det oerhört starka naturvårds-engagemanget och oron för framtiden. De avslöjande kartorna över skogsutvecklingen i Säfsnäs socken i Ludvika (s. 157–159) vittnar inte bara om hur hårt skogsbruket farit fram i landskapet utan också om att avverkningarna fortsätter i oförminskad takt just nu – och dessutom verkar gå allt snabbare. Man har ingenting lärt och oron för framtiden är i högsta grad befogad.

Ett annat problem som också belyses är landskapets skogliga fragmentering där avstånden mellan lämpliga växtmiljöer (läs gammelskogar) blir allt större. Den ökande isoleringen gör att spridningsmöjligheterna mellan lämpliga växtplatser försvåras. Boken ger också råd om hur man skall motverka utarmningen genom att 1) använda andra avverkningsmetoder än kalhyggen, 2) skydda större arealer skog och 3) ha en större och mer specifik naturhänsyn i det dagliga arbetet i skogen. En rad andra tips ges också på hur man bäst värnar de intressanta kryptogamerna.

Författaren Dan Andersson citeras på ett försättsblad: ”Då skall tomheten vaka och sorgen sjunga i skog”. Låt oss hoppas att det inte skall bli så. Denna bok är ett mycket tungt inlägg i skogs- och natur-

vårdsdebatten och borde kunna övertyga den mest svårartade skogsägare. Och den som inte begriper budskapet är antingen starkt underbegåvad eller obegripligt motsträvig och skandalöst egocentrisk. Läs och vakna upp! Och handla!

Tack Janolof och ni andra för att ni orkade igenom detta enorma karteringsarbete!

Ett Dalarna som dör ut

–Det är skandal, det är ödesdigert, det är tragiskt

(ur Dala-Demokraten 30 sep. 2008)

Bo Degerman

Hotet är ödesdigert och marodören är utpekad. Ändå vet de flesta av oss ingenting av den värld som håller på att försvinna. Ty vad kan vi om mossor och lavar?

I det allmänna medvetandet finns en naturens hierarki. Högst kommer träd och rovdjur, sedan andra däggdjur och fåglar, därefter blommor och bär, så insekter och sist lavar och mossor. Lavar har vi mitt i synen, mossan under fötterna. Bara man ser efter Men om det är mossor eller lavar i adventsstakarna vet vi inte.

Linneans bestämdhet är inte mindre än ekens, skriver Harry Martinsson. Lavarna och mossorna klänger lika målmedvetet, de. De har sin uppgift i den stora Skapelsen, för att använda ett ord med religiös klangbotten.

Dör mossan och lavarna ut försämras djurens och fåglarnas livsbetingelser. De ser till att marken binds, erosion hindras, växtligheten berikas och luftens kväve fixeras. Hela arter utplånas annars. Skogen, naturen överhuvudtaget, blir ensartad. För att ta till det stort: Tänk mänskligheten stöpt i samma mall. Så inskränkt.

Dör ut är just vad mossorna och lavarna gör för fullt. I det nyutkomna mäktiga verket Hotade och sällsynta växter i Dalarna del 2, lavar och mossor (Dalarnas Botaniska Sällskap) ges besked: ”189

mossarter och 384 lavararter i Dalarna är rödlistade, regionalt hotade, sällsynta eller utgörs av signalarter.” Utarmning pågår alltså. (På rödlistan står hotade arter. Signalarter växer på områden med särskilt höga naturvärden.)

Låter hoppfullt

Man skäms lite, men förundras desto mer. Så lite man vet och brytt sig. Hur många känner till att Dalarnas landskapslav heter varglav (giftig, användes för att ta kål på varg) och att näckmossa är Dalarnas landskapsmossa. Värdelöst vetande kan man tycka, men lite allmänbildning. Desto angelägnare är det att ha vetskap om mossors och lavars betydelse för växtlighet och natur, deras användning i människans tjänst, deras mångfald och skönhet. Detta att de finns. Att de lever. Att de behövs.

Överväldigad enligt den nyväcktes betagenhet? Notera då att det finns cirka 1 050 mossarter i Sverige och cirka 2 000 lavararter. Den här boken tar upp 189 mossarter och 384 lavararter, sammanlagt 573 arter i Dalarna. Samtidigt hittas nya arter. Jag ringer upp Bengt Oldhammer, bokens redaktör.

- På Fulufjället, för att ta ett exempel, har över 500 lavararter upptäckts de senaste tio åren, säger han. Säg att 90 procent av alla arter på jordklotet känner man ännu inte till. Hela tiden bildas nya arter, men långsamt, långsamt. Evolutionen fortgår ju. Men det dör långt flera. Utplånandet går ungefär 10 000 gånger snabbare i vår tid än under tidigare perioder.

Boken är ett unikt tidsdokument över läget och en kartläggning utan annan svensk motsvarighet. Den redovisar cirka 12 500 växtplatser. ”Ungefär hälften av alla äldre lokaluppgifter har kontrollerats och av dem är cirka 20 procent försvunna” heter det.

Trots förlusterna låter det hoppfullt med alla upptäckter. Gör det något om ett antal arter dör ut när mängden är så stor? Varje art bidrar till rikedomen och fyller sin uppgift i det finförgrenade ekologiska sambandet. När urskogarna avverkas försvinner det ursprungliga och äkta. Människan har alltid påverkat naturen, men aldrig i så snabb och våldsamt omfattning som nu. Barrskogsåkrar blir följd, plantager utan annat liv än trämos mellan årsringarna, gurkträd, inga fascinerande mossor med fantasirika färgskiftningar, blott virkesskiften upprutade som avkastningstabeller, gröna dock, men som datorkalkylerade siffror.

De vackra namnen

Den allmänna kunskapsnivån om mossors och lavars rikedom är förmodligen låg. Desto säkrare är det faktum att allmänheten har en positiv inställning till naturvård. Det är något moraliskt självklart, skriver Tomas Ljung i förordet. Saken är bara den att just ingen utom experterna tänker på mossor och lavar. De är för oansenliga.

Den här boken innehåller 90 sidor lättillgänglig allmänbildning med kartor där artens förekomst finns angiven, förteckningar över skyddsvärda arter kommun för kommun, beskrivningar av artens kännetecken och av de ekologiska omständigheterna, förslag till räddande åtgärder och information om aktuella växtplatser. Närsynta studier genom förstoringsglas har gett vidden av ett akut läge.

Detta verk fungerar till allt annat som uppslagsbok. Man börjar läsa här och där, försöker lägga på minnet, fascineras av fotografierna, och så småningom grips man av namnpoesin. Se bara ulota, långskaftsbryum, nordmyggmossa, fjällgrimmia, klippfrulania, kalkfläta, ärgspik, svartspik, kvistspik och klockspik, vattennardia, knippekornsnicka och fagernicka, rännlik gaffel, sotkornskapania, skogstimmia, knappålsmossa, rynkspricklav, klippbelonia, blåbärsknopplav, klipptagel, nästlav, snyltrönnlav, trådöga, blyertsgrå orangelav, gulnål, grisgroplav, bönlekania, rosenporina, svartstjärna, enpyttelav, synalissa, navellav...

Så kan man fortsätta sida upp och sida ner. Förunderliga och roliga namn, man undrar varifrån de kommer, vem som hittat på dem, om ens experterna kan alla.

Den stora boven

Boken väger tungt, ett par kilo på badrumsvågen, men den värdefulla tyngden gäller naturligtvis inventeringen och beskeden om det hotade tillståndet för många arter. Storskogsbruket lastas utan prut. Rolf Lundkvist, en energisk skogs- och naturinventerare, skriver att de artefaktbelagda varningar som kommit det senaste årtiondet börjar ge ett visst resultat men att de räddande åtgärderna är otillräckliga och går långsamt. Han slår fast: ”Uppenbarligen är det inte bristen adekvat information som är det stora problemet, när det gäller skydd av värdefulla skogar och annat. Den stora stöttestenen är skogsbrukets monopolsituation.”

Bengt Oldhammer fyller på: ”Vi vet ganska väl hur arterna ska räddas. Det måste bli ett omedelbart stopp för nuvarande avverkningar

av gamla och skyddsvärda skogar.” Mellan 10 och 30 procent av skogen bör skyddas; sumpskog, lövskog, kalkbarrskog, lövbarskog, örtrik skog och myrmosaiker längs åar och älvar. Mängden död ved måste öka liksom inslaget av lövträd och gamla träd.

Dessutom måste naturliga störningar som skogsbränder och över-
svämningar förekomma. Tillämpa andra avverkningsmetoder än kal-
hyggen. Cirka en procent av skogen i Dalarna är juridiskt skyddad i
reservat. Räknas fjällskogen in blir andelen fyra procent.

Bör få pris

Bakom boken ligger ett gigantiskt idellt arbete som började vid 90-
talets mitt. Då hade första bandet av ”Hotade och sällsynta växter”,
vilket handlade om blommor, utkommit. Nu förutskickas ett tredje band
som skall handla om svampar och alger.

Huvudförfattare är Janolof Hermansson, expert på lavar, och han har
som medförfattare Tomas Ljung, Lennart Bratt, Rolf Lundkvist och
Bengt Oldhammer. Författarna är bekanta från tidigare böcker och
skrifter, till exempel Tomas Ljung med genomarbetade böcker om
bland annat Säterdalen och kolonisationen i nordvästra Dalarna, och
Bengt Oldhammer för sin medverkan i minst 15 naturinriktade verk och
en barnbok om vargen, nu inne på sin tredje upplaga.

Den här boken är skäl nog för landstingets kulturpris. Är pris-
kommittén tveksam kan man peka på tidigare verk som författarna gjort
för att kartlägga Dalarnas speciella naturmiljöer. Boken är välskriven,
huvudsakligen utförd som ideellt arbete, den har vetenskaplig grund
och den tjänar folkbildningen och allmänbildningen. Kulturpriset skulle
bli en bekräftelse på att arbetet värdesätts och ett understrykande av det
fria och frivilliga bildningsarbete som tyvärr börjar avta därför att eld-
själar saknas.

Därtill är boken ett kritiskt inlägg och full av obekväma varningar,
men det är ingen strid som kulturpriskommittén behöver ängslas för
eftersom den breda allmänheten bejakar naturvårdande insatser. Även
turistnäringen har nytta av boken, ty den hänvisar flitigt till behovet av
bevarad natur och handlar det om turism brukar annars kulturellt
ointresserade beslutsfattare bli intresserade.

För blankt

Utom skogsdirektörer och storbolagens aktieägare har enstaka experter kanske invändningar mot boken. Av de förra är inget annat att vänta och ifråga om de senare brukar höra till. Själv kan jag komma på bara en invändning och den är egentligen trivial: boken har för blankt papper, det går inte så bra att stryka under viktiga passager.

Rapportera kattfötter!

Hej!

Vi är tre ekologer på Stockholms Universitet som är intresserade av hur den könsrelaterade färgpolymorfismen hos kattföt upprätthålls. Vi har studerat pollinatörer och frösättning i Sörmland, men där varierade frekvensen av de olika blommärgerna vit, rosa och röd väldigt lite mellan lokaler. För att kunna studera om färgfrekvenserna hos han- eller honplantor påverkar pollinatörsbesök och frösättning för de olika färgmorferna är vi intresserade av lokaler med olika färgfrekvenser. Om du ändå är ute i marker där det växer kattföt får du hemskt gärna räkna de olika färgerna och hjälpa oss att få en bild av hur variationen ser ut i landet. Läs vidare på: www.ekolog.se/kattfot.